

Brüno
Ahveninen

JÄÄHYVÄISET
POKASAHALLE

@2018 Bruno Ahveninen
Kustantaja BoD - Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-800-155-3

JÄÄHYVÄISET POKASAHALLE

Romaani

Bruno Ahveninen

Omistettu pokasahasukupolven tukkijätkille, joita heidän oma aikansa ei arvostanut ja joita nykyaika ei muista olleen olemassakaan, mutta jotka ovat tehneet suunnattoman arvokkaan työn Suomen kansantalouden hyväksi.

Prologi

Kun puutavarafirmat alkoivat ostaa tukkeja Pielisen Karjalasta 1800-luvun puolivälissä, niin suuret hongat kaadettiin ja päätettiin tukeiksi tai pölkyiksi ns. pääkkökirveellä hakkaamalla. Kun metsää siis korjattiin, niin se tehtiin hakkaamalla, ja hakkaamisesta puhutaan vielä näinä päivinäkin, vaikka metsänkorjuutyö tapahtuu sahaamalla.

Vaikka jonkinlainen saha oli keksitty jo 1500 vuotta a.D., niin metsätöihin saha tuli Suomessa yllättävän myöhään.

Vasta 1900-luvun alkuvuosina otettiin ensimmäiset kahden miehen justeerit käyttöön, mutta niidenkin yleistyminen alkoi takellellen. Aluksi niille naurettiin, kun niillä ei puu katkennutkaan toivotulla tavalla. Pahimmillaan ne saattoivat upota puuhun vain polttamalla niin kuin jotkut vitsailivat. Kirves oli oikea tukinhakkuuväline, niin uskottiin. Justeerin yleistymistä hidasti se, ettei niitä osattu aluksi oikealla tavalla kunnostaa. Ensin oli opittava sahaa ryykäämään, harittamaan ja viilaamaan. Sitä varten oli hankittava sopivat välineet. Ja vasta asianmukaisella tavalla kunnostettu justeerin alkoi purra puuta.

Puusepäntöissä oli kuitenkin jo käytetty kauan kevytrakenteista jännesahaa. Siinä puukehykseen asennettu metalliterä kiristettiin narujänteen avulla. Tämä oli kuitenkin liian heiveröinen työkalu tukkimetsään vietäväksi, mutta siitä saatiin idea sitä järeämmän pokasahan eli ”risuveräjän” kehittämiseksi.

Pokasaha syntyi kahdesta pääpuusta ja yhdestä välipuusta, noin kuuden metrin köydenpätkästä ja kapeasta sahanterästä. Puuosat muodostivat H-kirjainta muistuttavan vinon pokan joka kapeni ylöspäin. Pääpuiden yläpäästä yhdistettiin moninkertaisella ohuella maniillaköydellä tai sinkillä ja alapäästä yhdisti metrin mittainen ohut terä. Terä saatiin tarpeeksi kireälle ja pokat pysymään kasassa jännettä kiertämällä sopivan mittaisella kapulalla, joka lukitsi jänteen välipuuhun.

Näin syntyi 1920-luvulla uusi työkalu, jolla voitiin kätevästi sekä kaataa että katkoa tukki- ja propsipuita. Sillä oli monta nimeä: pokasaha, jännesaha, vikuri, nälkäviulu, hiljainen heikki. Mutta siitä tuli käyttökelpoinen työkalu vasta sitten, kun terä opittiin kunnostamaan: ryykäämään, harittamaan ja viilaamaan. Se tarkoitti piikkien tasoittamista yhtä pitkiksi, niiden harittamista kaksijakoisesti samaan linjaan ja lopuksi teräspiikkien viilaamista, niin että palko pysyi kaikissa piikeissä samanmuotoisena. Siihen tarvittiin pari viilaa, jakorauta ja ”kissa”.

Vasta kunnostuksen jälkeen pokasaha upposi puuhun kiertelemättä ja kaartelematta tehden suoran ja sileän leikkauspinnan. Sillä oli helppo työstää. Terän kunnostamista vain kaikki jätkät eivät kunnolla oppineet. Oli niitäkin sahaajia, jotka eivät sitä yrittäneetkään, vaan sahasivat uudella terällä niin kauan kuin sillä suinkin saivat puun poikki.

Huonosti kunnostettu tai epäkuntoon joutunut pokasaha alkoi käyttäytyä kuin vikuri hevonen, joka ei totellut ohjastajaansa. Sahasta tuli vikuri. Se alkoi puoltaa ja pahimmillaan tehdä kuppia. Kun piikit eivät jostain syystä esimerkiksi kiveen osumisen jälkeen kulkeneet samassa linjassa, sahausrako alkoi kaarrella ja lopulta pihistää, kun terä vääntyi liian jyrkälle mutkalle. Se jumittui viimein niin tiukalle, ettei sillä jaksanut sahata... eikä kannattanutkaan, koska vinopäisiä pölkkyjä ei työnantaja hyväksynyt. Varsinkin pula-aikoina työn laadun tuli olla moitteeton. Vinopäitä pölkkyjä ei kerta kaikkiaan sallittu.

Kolmekymmenluvun pula-aikana pokasahasta tuli nälkäviulu. Työnantajat pudottivat silloin taksat niin alas, että tukkijätkistä tuli nälkäviulun soittajia. Suolivyötä täytyi kiristää äärimmilleen, kun tulot eivät kunnolla leipäänkään riittäneet.

Jos pokasaha oli kunnossa, se oli hiljainen heikki: sahaamisesta ei syntynyt kovaa tai rahisevaa ääntä, vaan vain hiljaista suihketta.

Pokasaha oli 1950-luvun puoliväliin saakka silloin käyttöön tulleen kaarisahan ja justeerin ohella yleinen työkalu metsätöissä. Pokasaha antoi leivän kymmenille tuhansille tukkijätkille. Sillä voi sekä kaataa että katkoa melko suuriakin puita.

Pokasahan kanssa piti vain olla huolellinen. Puiset osat ja manillajänne vaativat hyvän kohtelun. Jos pokat ja jänne kastuivat, ne turposivat ja jänne kiristyi liikaa. Jos saha jäi esimerkiksi yöksi vesisateeseen, naru joutui niin tiukalle, että pokat alkoivat vääntyä ja pahimmassa tapauksessa halkeilla ja katkeilla. Siksi huolellinen ”sahanomistaja” löysäsi aina jängteen työn lopetettuaan pitkälle tauolle lähtiessään.

Aluksi jännesahan pokat olivat omatekoisia. Kukin sahan käyttäjä veisteli ne oman makunsa mukaisesti, joten tuotokset olivat hyvin erilaisia.

Jatkosodan loputtua alkoi kauppaan tulla Työtehoseuran suunnittelemaa tehdasvalmisteisia pokia. Kun Suomen talouselämän nousu lamasta oli pitkälti puun ja metsäteollisuuden varassa, yritettiin keksiä kaikki keinot työtehon kohottamiseksi. Nämä tehdasvalmisteiset pokat samoin kuin kirvesvarretkin olivat kuitenkin niin kömpelöitä kolhoja, etteivät ne sopineet kaikkien käteen ... ei ainakaan korjailematta. Niinpä edelleenkin hyvin monet jätkät valmistivat pokansa ja kirvesvartensa itse. Taitavin tuntemani tämän alan mestari oli Marokon kauhun luutnantti Jussi Ryhänen. Kapteeni Juutilainen oli ylentänyt hänet luutnanttikseen Ryhäsen kertomuksen mukaan, kun he olivat sota-aikana aina yhdessä ryypänneet. Mutta luutnantti Ryhänen osasi muutakin kuin ryypätä. Hänen veistämänsä pokansa ja kirvesvartensa olivat taitavasti muotoiltuja sekä käteen sopivia. Sanalla sanoen ne olivat taideteoksia, designia, joka näyttelyynkin kelpasi.

Joka tapauksessa pokasahasta tuli yhden kokonaisen sukupolven työkalu. Se antoi niin pula-aikoina kuin nousukausinakin leivän tuhansille ja taas tuhansille vähäosaisille ahertajille Suomen saloilla.

Viisikymmenluvusta tuli monessa mielessä murrosvaihe metsätöissä ja muussakin yhteiskunnallisessa kehityksessä. Aluksi metsänhakkuussa puinen pokasaha muuttui teräksiseen kaarisahaan vuosikymmenen alussa. Samalla alettiin saada siihen myös ruotsalaisia teriä, jotka olivat paljon parempia kuin kotimaiset. Kaarisaha oli paljon kätevämpi ja tehokkaampi kuin puinen pokasaha, koska se vaati työstettäessä vähemmän tilaa. Se oli teknisesti periaatteessa kuitenkin sama. Mutta senkin ohella käytettiin vielä yleisesti järeiden puiden kaadossa kahden miehen justeeria. Uutena tulokkaana esiintyi myös suurilla työmailla jokunen yhden miehen justeeri.

Viisikymmenluvun puolivälissä alkoivat yleistyä myös polttomoottorikäyttöiset ketjusahat. Ne olivat kohokaasuttimella varustettuja parikymmenkiloisia kömpelöitä möhkäleitä. Ne potivat kaikkia mahdollisia lapsisairauksia. Jo suuren painonsa vuoksi niistä ei tullut metsätöihin kätevää työkalua. Parhaiten ne sopivat järeiden puiden kaatoon. Suurimpia ongelmia oli myös se, ettei niiden huolto toiminut eikä niihin ollut suomenkielisiä huolto- eikä käyttöohjeita. Niinpä voitiinkin sanoa, että moottorisahan varmimmat varaosat ovat jätkä, justeeri ja pokasaha

Taivas oli pilvetön. Aurinko paistoi vielä lämpimästi, vaikka elettiin elokuun viimeisiä päiviä. Auringon lämpö tuntui pysähtyneen Pirunharjun ja Harjujoen väliseen alankoon, korkea särkkä länsipuolella suojasi sitä tuulelta ja länsipuolella kohoava korkea Harjuvaara. Näin jokilaakso oli kuin suojaisa pitkulainen kattila. Pirunharjun jäkäläinen rinne päättyi laakson reunassa rämettyneeseen metsään, jossa kasvoi runsaasti tiheää varvikkoa: suopursuja, suokukkia ja kanervaa. Siellä täällä rehotti jokunen juolukkapensas mutta marjat olivat jo varisseet muutaman hallayön jälkeen maahan. Rämeisen metsän läpi virtasi Harjujoki. Se oli vain kapea pahainen puro, jossa kesällä liris vettä tuskin ollenkaan, mutta se oli ihanteellinen ympäristö sudenkorennoille, jotka puikkelehtivat ilmassa tehden välillä nopeita syöksyjä välillä pörräten paikallaan kuin helikopteri. Purosta pääsi keskikesällä yli kuivin jaloin melkein mistä tahansa, mutta kevättulvien aikana se paisui kelpolliseksi uittoväyläksi, kun sitä oli ruopattu ja padottu.

Leimikko alkoi heti Pirunharjua pitkin kulkevasta maantiestä. Se jatkui Harjujoen toisella puolella kauas Harjuvaaran taa. Nyt oli alkamassa täällä pitkäaikaiset hakkuut. Tälle työmaalle oli valmistumassa uusi, ajanmukainen kämpä, jollaista ei ollut ennen nähty. Tältä kämpältä käsin tultaisiin Metsähallituksen suunnitelmien mukaan hakkaamaan metsää kaksikymmentä vuotta. Nämä laskelmat enteilivät muutosta. Toisen maailmansodan jälkeinen taantuma oli ohi. Vauraus alkoi lisääntyä maailmalla. Se merkitsi myös kulutuksen kasvua. Puun ja paperin kysyntä lisääntyi. Oltiin siirtymässä kulutustalouteen. Enää ei tehty vain pieniä ”kosmeettisia” hakkuita siellä täällä. Nyt oltiin aloittamassa entistä tehokkaampi metsien käyttö. Tähän asti metsiä oli hakattu säästeliäästi; nyt oli tulossa muutos. Nyt näpertely sai riittää, puuta oli saatava nopeasti ja

paljon maailmanmarkkinoille. Ja täällä sitä hakkaamatonta korpea riitti.

Arvi Kivinen odotteli leimikon reunassa palstan antajaa. Arska Laatunen, Harjujoen työmaan kasööri, oli luvannut tulla heti aamulla tähän sovittuun paikkaan. Ainakin tunti oli jo kulunut, mutta miestä ei vain näkynyt. Arvilla ei ollut kelloa, mutta aurinko oli jo kohonnut korkealle ja lämmitti mukavasti. Kanahaukka liiteli ylhäällä sinitaivaalla. Se näkyi mustana siluettina aurinkoa vasten. Arvin työkalut ja reppu olivat maassa jäkäläisellä mättäällä. Siinä oli puolukan varvikkoa ja niissä punaisia marjoja. Arvi poimi niitä ja pani kourallisen suuhunsa. Marjat eivät olleet vielä aivan kypsiä. Mättäällä loisti uusi, punaiseksi maalattu kaarisaha kirkaassa auringonpaisteessa. Sen ruotsalainen Sandvik-terä välkkyi kuin peili.

Edellisen talven Arvi oli sahannut vielä vanhalla poka- eli jännesahalla. Vuosi sitten hän oli päässyt armeijasta, eikä köyhällä mökinpojalla ollut silloin varaa uusien työkalujen hankintaan. työmaakin oli huono. Lunta oli paljon, ja pienten propsipuiden hakkaaminen niissä olosuhteissa ei lyönyt leiville, hyvä kun pärjäsi jotenkuten päivästä päivään. Keväällä kuorinnat ja uittotyöt sekä kesällä vanerikoivujen kaato olivat hieman parantaneet Arvin taloudellista asemaa. Kesällä oli tullut kauppoihin metallisia kaarisahoja, joita kehuttiin paljon kätevämmiksi kuin jännesahoja. Niillä sai paksumman puun poikki kuin pokasahalla ja niissä oli muitakin entistä parempia ominaisuuksia.

Kun Arska Laatusta ei alkanut näkyä, Arvi ajatteli itsekseen: ei niin pientä herraa, ettei sitä joudu odottelemaan. Hän pani repun selkäänsä ja lähti kävelemään uutta kämppää kohti, koska oletti Laatusen olevan siellä. Samassa hän kuuli kämpän suunnalta auton hyrinää. Tien mutkan takaa ajoi henkilöauto, musta Peugeot. Auto pysähtyi Arvin kohdalle. Autoa ajoi Wahlin piiriesimies, joka tuli katsomaan leimikkoa tehdäkseen tukeista ostotarjouksen puuhuutokaupassa. Autosta tulivat myös Harjujoen työmaan työnjohtaja Antti

Haapanen ja kasööri Arska Laatunen. Haapanen lähti näyttämään tukkifirman edustajalle leimikkoo.

Arska Laatunen kysyi Arvilta:

- Ootitko jo pitkään?
- Varmaan pari tuntia.
- En päässyt tulemaan aikasemmin, kun tuo Wahlin Antti-Jussi tuli kyselemään tästä leimikosta. Vaan katotaan nyt sulle se palsta. Alota tästä tien reunasta ja jatkat tuonne joelle asti...Tehhään ensin se mittakeppi. Käy ehtimässä siihen sopiva nelimetrisen seiväs.

Arvi löysi kotvan etsittyään ohuen pystyyn kuivuneen kuusen. Hän kaatoi ja karsi sen ja toi Arskalle. Tämä veisteli riu'un toisen kyljen suoraksi lähes puun sydämeen saakka. Tyvipäähän sahattiin koukku, josta mitta alkoi.

- Mitäs tehhään? Arvi kysyi.
- Kuusista nelimetristä propsia... apumittana kaksimetrisen. Pienin latvan läpimitta kaheksan senttiä. Hyvälaatuisista männyistä kaivospölkkyjä: yhdeksänjalkaisia järeimmät ja kuusijalkasii ohkasemmat. Huonolaatusista männyistä kaksimetristä sellupölkkyä.
- Mitäs näistä maksetaan?
- Kaksimetrisen ropsi on kaksikymmentä markkaa kappale. Nelimetrisen ropsi kolomekymmentäkaheksan markkaa.
- No ei siinä kummasille palakolle pääse.
- No sata kappaletta kaksimetrisiä selluja teköö jo kaksi tonni.
- Niin vaan montakos päivää saa hakata tämmösessä risukossa, ennen kuin on sata pölkkyä. Ei niillä tuloilla herranhuonetta rakenneta.
- Alota nyt tästä niin saat sitten seuraavaksi paremman palstan, Arska vastasi työnjohtajien tapaan. Aina sanottiin seuraavan palstan olevan entistä parempi.
- No onhan se hyvä toivossa elää.

- Sinulla onkin nyt kunnia kaataa ensimmäinen puu tässä leimikossa ja alottaa suuri savota... kuule, illalla jo saapi kämppällä lämmintä ruokaa. Ilmottauvu vaan muonavahvuuteen, näin jutellen Arska alkoi kävellä kämpppää kohti.

Arvi alkoi rakentaa kuorimapukkia: kolmijalkaa ja toista matalaa pukkia, jossa olevaan koloon propsin alapää tukeutuisi. Kun pukki oli valmis, alkoi varsinainen työ. Hän kaatoi ensimmäisen puun, ensimmäisen koko suurella työmaalla. Hyvin Sandvik-terä leikkasi ohkaista mäntyä, paremmin kuin suomalaiset Otsot ja Pedot, joita hän oli käyttänyt viime aikoihin asti. Elämä alkoi muuttua vähitellen valoisammaksi kuin mitä se oli ollut vielä vuosikymmenen vaihteessa. Kaarisaha tuntui aluksi oudolta, kun terässä oli hyötypituutta enemmän kuin pokasahassa. Täytyi oppia vähän toisenlainen ote.

Kaadettuaan muutamia mäntyjä tien varresta ja pätkittyään ne Arvi lähti kahvinkeittoon. Reppu selässä ja kirves kainalossa hän käveli kohti joen rantaa. Kuiva jäkälä rutisi saappaan alla. Hyttyset parveilivat ympärillä yrittäen tunkeutua silmiin ja korviin. Lähellä puron rantaa hän pysähtyi. Siinä oli kuiva, tasainen kumpare rämeikön keskellä. Kuivista oksista hän rakensi nuotion, veisti tervaskannosta sytykettä. Viritettyään tulen hän teki tuoreesta koivunvesasta keitinselän. Sitten hän haki purosta vettä pakkiin ja odotti veden kiehumista. Kun kahvi oli valmis, hän teki makkaravoileipiä ja alkoi syödä yksinkertaista ateriaansa. Palan paineeksi hän ryypäsi kuumaa kahvia. Voileipä ja kahvi maistuivat hyvältä luonnon keskellä. Illalla olisi kämppällä luvassa lämmin ateria. Sekin tuntui hyvältä.

Arvi pohti mielessään, millainen uusi kämpppä oli. Siitä oli puhuttu paljon, mutta siellä hän ei ollut vielä käynyt. Rakennusmiehet olivat kyllä Arville tuttuja. Viljo Saarelainen, Myllykankaan Viljo, oli sanonut hänelle, että kyllä siitä tulee sellainen hotelli, jossa jätkänkin passaa asua.

Rakennustyöt olivat vielä vähän kesken ulkosuojien osalta. Mutta varsinaiseen kämppään päästiin jo asumaan.

Olihan Arvi jo elämänsä aikana ehtinyt nähdä monta kämppää. Monessa hän oli jo asunutkin. Useimmat niistä olivat olleet sotilasparakkeja. Ne olivat talvella kylmiä ja vetoisia. Ohuet lautaseinät eivät pitäneet lämpöä sisällä mutta ilma oli raikasta. Nyt päästäisiin hirsirakenteiseen asuntoon. Varmaankin siinä olisi eroa parakkeihin nähden. Parakissa hän oli joutunut aluksi asumaan sotaväessäkin, mutta sitten oli päästy uuteen kasarmiin ja sehän oli kuin hotelli parakin rinnalla. Mutta ei hän jäänyt asevelvollisuusajasta muuta kaipaamaan kuin Pentti Huotaria, jonka kanssa hän oli ystäväystynyt, kun he olivat saman ikäluokan poikia.

Syötyään ja juotuaan kyllikseen Arvi jatkoi työskentelyään. Sahattuaan propseja sen verran, että niistä sai aikaan taapelin hän aloitti kuorimisen ja pani propsit saman tien taapeliin. Kun kaikki pölkyt oli kuorittu ja taaplattu, hän laski niiden lukumäärän ja havaitsi, ettei tullut hankkineeksi tuhattakaan markkaa, mutta olihan siinä vain puolen päivän työ, ja suuri savota oli saatu alkuun. Suuret hankkeet lähtevät liikkeelle verkkaisesti.

Aurinko oli laskenut jo niin alas, että oli aika lähteä kämpälle. Arvi kokosi työkalunsa taapelin viereen, pani repun selkäänsä ja alkoi kävellä jäkäläistä harjun rinnettä maantielle päin.

Maantie nousi loivaa mäkeä harjun laelle. Tie oli aivan uusi. Ennen tästä oli kulkenut vain kapea kinttupolku, joka oli yhtynyt Huimavaaran kehnoon maantiehen. Polkua olivat käyttäneet kalamiehet ja metsästäjät sekä metsästä ravintoaan etsivät yksinäisten korpitalojen lehmät. Uusi tie oli rakennettu puutavaran kuljetusta ja työmaan huoltoa varten. Tulevaisuudessa ei kuljetettaisi puuta tehtaille eikä satamiin yksinomaan uittamalla näiltäkään syrjäisiltä salomailta. Nyt oli tunnusomaista nopeus ja tehokkuus. Puulla oli kiire. Metsähallituksen insinööriosasto kuitenkin perkasi vielä puroja uittoväyliksi, rakensi niihin säännöstelypatoja ja

Jäähyväiset pokasahalle on Bruno Ahvenisen omaelämäkerrallinen tarina, jossa nuoren miehen tie vie metsätöistä Pielisen Karjalasta ensin toimistohommiin kaupunkiin ja sitten korkeakouluopintojen kautta opettajan virkaan. Kirja on elämänmakuinen kuvaus ajasta, jolloin syrjäseuduilta lähdettiin etelään ja Ruotsiin, kun jälleenrakentavassa Suomessa työt kävivät vähiin ja leipä oli tiukassa tukkipuuhun piilotettuna. Tukkipäillä sattuu ja tapahtuu, lempi leiskuu ja vetoa lyödään ja nyrkitkin heiluvat, mutta työ on raskasta ja rankkojen huvien lisäksi tarvitaan myös aimo annos sitkeyttä ja metsien miesten toveruutta. Jäähyväiset pokasahalle jatkaa Ahveniselta aiemmin ilmestyneen Rajakylän Saagan tarinaa.

9 789528 001553